Els Balcans i la insuportable fluïdesa de l'extremisme

LURDES VIDAL

DIRECTORA DE L'ÀREA DE MÓN ÀRAB I ISLÀMIC DE L'INSTITUT EUROPEU DE LA MEDITERRÀNIA (IEMED)

En les darreres dues dècades, parlar de radicalització, d'extremisme i de terrorisme era sinònim de parlar de jihadisme. D'entrada, ja resulta prou complicat reconèixer que ni la radicalitat implica sempre violència ni el terme *terrorisme* està lliure de controvèrsia. Un atac perpetrat per un individu àrab és automàticament titllat de terrorisme, independentment de la motivació, mentre que un atac violent per part d'un europeu blanc, com l'atemptat d'Utoya a Noruega el 2011, genera dubtes sobre el seu caràcter terrorista per molt que hi hagi darrere una motivació política o ideològica clara.

La referència a l'islam ha estat una constant en l'anàlisi de la radicalització, mentre que altres formes d'extremisme han estat absents del radar tant de la recerca acadèmica com dels serveis de seguretat i, en definitiva, de la formulació de polítiques per fer-hi front. No obstant, la guerra a Ucraïna ha fet saltar les alarmes, especialment als Balcans, on la divisió entre els que donen suport a la posició russa i els que s'hi oposen, i que parteix de les antigues aliances entre grups d'extrema dreta i la noció de l'ultranacionalisme extremista, posa en perill l'estabilitat de la regió. Si, a més, hi afegim un flux d'armament ingent que travessa Europa cap a Ucraïna, les perspectives són encara més preocupants.

Els resultats del projecte de recerca CONNEKT, finançat per la UE, que estudia els factors que condueixen a la radicalització de joves als Balcans i l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica, apunten que el paper de la religió no és tan primordial com s'ha interpretat fins ara. Als Balcans, si bé és cert que els grups d'extrema dreta utilitzen arguments entorn de la cristiandat ortodoxa i el supremacisme blanc, les identitats etnonacionals sembla que hi juguen un paper més rellevant. De fet, la guerra d'Ucraïna ha despertat una preocupació afegida per les dinàmiques transnacionals, fins ara centrades en la gestió dels combatents estrangers que vèiem marxar a Síria i l'Iraq (i eventualment retornar) i en l'impacte de la propaganda de reclutament dels jihadistes online. El 2014, quan tothom mirava cap a Síria, un bon nombre de combatents europeus es van unir al conflicte del Donbass, en ambdós cantons, amb un forta component d'ideologies d'extrema dreta. El 2022 una xifra discutida de voluntaris –es parla d'uns 20.000– s'han unit a la guerra, aquest cop, diuen, menys ideologitzats, però igualment susceptibles de rebre influències dels combatents més veterans. L'exposició a la violència, l'experiència de combat, l'accés a les armes i els vincles transnacionals que se'n deriven els podrien convertir en una amenaça un cop retornin als seus respectius països d'origen per tot Europa.

Per a algú atret per la pulsió violenta, fluctuar pel contínuum extremista ja no és tan estrany

Ni un sol factor pot explicar la radicalització (només la combinació de factors en un context determinat pot donar-nos més pistes sobre com es despleguen aquests processos radicalitzadors) ni les formes d'extremisme són invariables. L'extremisme tendeix a ser acumulatiu. L'etnonacionalisme radical, el supremacisme blanc, l'anti-LGTBIQ+, l'antifeminisme, l'antiislam... diversos corrents extremistes se superposen i convergeixen en grups que sovint són fins i tot oposats. Les teories de la conspiració són freqüents en àmbits jihadistes, però també entre l'extrema dreta. Les dicotomies impossibles Occident / islam, blanc / no blanc, home / dona (o qualsevol altra identitat de gènere pel que fa al cas), *statu quo* / antiimperialisme són compartides per tots. I tenen un vincle existencial: com més forts són uns, més forts es fan els altres.

Així doncs, la fluïdesa, insuportable, de l'extremisme es reflecteix en les narratives que comparteixen grups molt distants. Per a un individu atret per la pulsió violenta, fluctuar per aquest contínuum extremista ja no és tan estrany, i si ja ens havíem despistat a l'hora de fixar-nos només en un tipus d'extremisme mentre creixien dins Europa altres noves formes que s'han acabat destapant, ens trobem que aquesta fluïdesa fa que el repte encara sigui molt més gran. Afrontar-la requereix copsar la complexitat, la interacció entre factors polítics, econòmics, socials, culturals, religiosos, identitaris, territorials, transnacionals o digitals en un context de socialització concret, que ens explicarà més sobre el fenomen que no pas l'abordatge des d'un sol factor i amb el focus posat en l'individu. És per això que és més fàcil situar-se en el món dels binaris, de les dicotomies lapidàries, dels blancs i negres. Només cal entrar a les xarxes socials i veure'n la prova fefaent. La complexitat al segle XXI no està de moda, però entendre-la és l'únic que ens pot oferir més seguretat.

DAMIR SAGOLJ / GETTY